

Anvarbekova Oydinoy Zafarbek qizi
Andijan State Institute of foreign language
PhD independent researcher.

anvarbekovaoydin92@gmail.com

A'zamjonova Mushtariy

Student of ASIFL, Group-IF-24-2

Annotatsiya: Ushbu maqola maktab darslarida noverbal vositalarning ahamiyati va ularning ekspressivlik jihatlarini tahlil qiladi. Noverbal vositalar, jumladan, tana harakati, mimika, ovoz intonatsiyasi, dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotning ajralmas qismidir. Mazkur maqolada noverbal vositalarning o'quvchilarga ta'siri, ularning samaradorlikni oshirishdagi o'rni va ta'lim jarayonida kommunikatsiyani rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, bu vositalarning ekspressivligini oshirish uchun zarur bo'lgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: noverbal kommunikatsiya, pedagogika, dars jarayoni, ekspressivlik, tana tili, mimika, intonatsiya, o'quvchilar bilan muloqot, o'qituvchining roli, muloqot samaradorligi

Kommunikatsiya ta'lim jarayonining asosiy elementlaridan biri bo'lib, uning samaradorligi ko'p jihatdan nafaqat verbal, balki noverbal vositalar orqali ham ta'minlanadi. Noverbal kommunikatsiya insonlar o'rtasida so'zsiz o'zaro aloqani yo'lga qo'yuvchi vosita bo'lib, tana harakati, mimika, ko'z qarashlari, ovoz intonatsiyasi va boshqa unsurlarni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola maktab darslarida noverbal vositalarning o'rnini tahlil qilish va ularning ta'lim jarayonidagi ekspressivlik xususiyatlarini ochib berishga qaratilgan.

1. Noverbal kommunikatsiyaning mohiyati.

Noverbal kommunikatsiya – bu so'zlarsiz amalga oshiriladigan o'zaro muloqot shakli bo'lib, tana harakati, yuz ifodalari, ko'z qarashlari va ovoz ohanglari orqali amalga oshiriladi. Pedagogik jarayonda noverbal vositalar o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida samimiylik, tushunish va ishonchni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu vositalar verbal muloqotni to'ldiradi va uni yanada ta'sirchan qiladi.

2. Maktabdagi darslarda noverbal vositalarning ahamiyati.

Dars jarayonida noverbal vositalar o'qituvchining hissiy holatini, o'quvchilarga bo'lgan munosabatini va darsning mazmunini etkazishda katta ahamiyatga ega. O'qituvchi darsni tushuntirishda o'zining intonatsiyasi, tana harakati va ko'z qarashlari bilan mavzuni osonroq etkazishi va o'quvchilarning e'tiborini jalb qilishi mumkin. Masalan, o'qituvchining ochiq tana holati va do'stona mimikasi o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi.

3. Noverbal vositalarning asosiy turlari.

Noverbal kommunikatsiyaning asosiy turlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Tana tili (kinestetika):** qo'l harakatlari, tana holati va imo-ishoralar. Bu vositalar orqali o'qituvchi darsni vizual ravishda yanada tushunarli qilishi mumkin.
- **Mimika:** yuz ifodalari o'qituvchining hissiy kayfiyatini va darsga bo'lgan munosabatini aks ettiradi.
- **Intonatsiya va ovoz ohangi:** o'qituvchining ovoz balandligi, tezligi va ohangi mavzuga nisbatan qiziqishni oshiradi.

- **Ko'z qarashlari (okulesika):** o'quvchilar bilan ko'z aloqasini saqlash ularning darsga bo'lgan e'tiborini oshiradi.
- **Proksemika:** o'qituvchi va o'quvchi orasidagi masofa darsdagi muloqotning samimiyligi va rasmiyligi darajasini belgilaydi.

4. Noverbal vositalarning ekspressivligi.

Ekspressivlik – bu noverbal vositalar orqali ma'lum bir hissiy holatni ifodalash qobiliyatidir. Dars davomida o'qituvchi ekspressiv tana harakatlari va intonatsiyadan foydalanib, mavzuni qiziqarli va ta'sirchan qilish imkoniyatiga ega. Masalan, qiziqarli hikoya qilishda ovoz ohangini o'zgartirish yoki dramatik pauza qo'llash orqali o'quvchilarning diqqatini jalb qilish mumkin.

5. Ta'limda noverbal vositalarning samaradorligini oshirish usullari.

Darslarda noverbal vositalardan samarali foydalanish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- O'qituvchilar uchun maxsus treninglar tashkil qilish va ularga noverbal vositalardan foydalanish ko'nikmalarini o'rgatish.
- Dars davomida tana harakatlari va ovoz intonatsiyasini mazmunli va mos tarzda qo'llash.
- O'quvchilar bilan muloqotda samimiylilik va ochiqlikni ta'minlash.
- O'quvchilarning o'zaro muloqotini rivojlantirish uchun rolli o'yinlar va jamoaviy ishlardan foydalanish.

6. Noverbal vositalardan noto'g'ri foydalanishning oqibatlari

Noverbal vositalardan noto'g'ri foydalanish o'quvchilar bilan muloqotning buzilishiga olib kelishi mumkin. Masalan, o'qituvchining qo'pol tana harakati yoki befarqlikni ifodalovchi mimikasi o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, o'qituvchilar o'z tana harakati va ovoz intonatsiyasini o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirishlari lozim.

Maktab darslarida noverbal vositalardan foydalanish ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. Bu vositalar o'quvchilar bilan samarali muloqotni yo'lga qo'yishga, ularda o'rganish motivatsiyasini oshirishga va darsning qiziqarli bo'lishiga xizmat qiladi. Shuning uchun o'qituvchilar noverbal vositalarning ekspressivlik imkoniyatlaridan to'liq foydalanishlari va o'z muloqot ko'nikmalarini muntazam ravishda rivojlantirishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mehrabian, A. (1972). Nonverbal Communication.
2. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1969). The Repertoire of Nonverbal Behavior.
3. Goffman, E. (1967). Interaction Ritual.
4. Hall, E. T. (1966). The Hidden Dimension.
5. Argyle, M. (1988). Bodily Communication.
6. Kendon, A. (2004). Gesture: Visible Action as Utterance.
7. Pease, A., & Pease, B. (2004). The Definitive Book of Body Language.
8. Wood, J. T. (2007). Communication Theories in Action.
9. Uzbekistan Respublikasi Ta'lim Vazirligi materiallari (2023).
10. UNESCO (2020). Global Education Monitoring Report.
11. Anvarbekova, Oydinoy. "HISTORICAL DEVELOPMENT OF PARALINGUISTICS." Академические исследования в современной науке 3.7 (2023): 145-148.